

«CRÒNIQUES CATALANES»: CRÍTICA I IDEOLOGIA LITERÀRIA A LA *REVISTA DE CATALUNYA*

ANTONI ISARCH

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

Aquest article analitza la presència de la literatura a la *Revista de Catalunya* entre 1924 i 1931. Les ressenyes de llibres a la secció «Cròniques Catalanes» defineixen aquesta presència, i alhora són representatives del posicionament general de la *Revista de Catalunya* pel que fa al canvi cultural produït al país a partir de la dictadura de Primo de Rivera. D'entre tots els col·laboradors es destaca l'aportació de Domènec Guansé, no només per la continuïtat que dona a la secció, sinó per la voluntat programàtica que atorga a les ressenyes, en plena sintonia amb el director de la revista, Antoni Rovira i Virgili.

PARAULES CLAU

Revista de Catalunya, pensament crític, literatura catalana, Domènec Guansé.

«Catalan Chronicles»: criticism and literary ideology in the *Revista de Catalunya*

ABSTRACT

This article studies the presence of literature in *Revista de Catalunya* between 1924 and 1931. The book reviews published into «Cròniques Catalanes» section define this presence, and also represent *Revista de Catalunya*'s stance as regards to cultural change occurred in country since Primo de Rivera dictatorship. Domènec Guansé was the outstanding contributor, not only for giving continuity at the section but also for his ideological criticism, in line with director's magazine, Antoni Rovira i Virgili.

KEYWORDS

Revista de Catalunya, literary criticism, catalan literature, Domènec Guansé.

Va ser Domènec Guansé qui va definir amb lucidesa el sentit de la *Revista de Catalunya* quan afirmava que aquesta expressava perfectament «l'esperit de l'època». La publicació que havia fundat Antoni Rovira i Virgili l'any 1924 va saber presentar-se com la plataforma que, tot aprofitant la conjuntura desfavorable propiciada per la dictadura de Primo de Rivera, es convertiria en el principal element aglutinador de la reorganització cultural posterior al Noucentisme a Catalunya. Tal i com ha remarcat amb encert Alan Yates, la seva aparició fou, d'alguna manera, conseqüència del clima polític:

[...] la Dictadura crea un moment de repòs molt necessari. Afavoreix una pausa i un balanç de la situació, després de l'activitat frenètica dels anys precedents. Succeeix un perceptible estat de consolidació intel·lectual, un intent de verificar mesuradament els resultats d'esforços anteriors. Imposat d'antuvi per les circumstàncies, era també quelcom que havia de venir naturalment en l'etapa atesa per la cultura catalana. En aquest moment, un balanç detingut dels èxits i els fracassos no és sinó una expressió de la normalitat anhelada. La fundació en 1924 de la *Revista de Catalunya* i la qualitat del seu contingut representen el que té de més positiu el nou ambient.¹

El procés de gestació de la *Revista de Catalunya*, que es pot resseguir amb força exactitud a través de les pàgines del diari *La Publicitat*, permet fer-se una idea del sentit col·lectiu de la iniciativa. En efecte, fent-se ressò d'una demanda més o menys present en els cercles intel·lectuals catalans i interpretant la voluntat d'un públic amatent a la renovació cultural, l'equip responsable, amb Rovira i Virgili al capdavant, endega una campanya favorable a la creació d'una revista d'idees oberta a qualsevol tendència. Joan Sacs, el 7 de desembre de 1923, es planya per la inexistència d'una revista

literària o artística, la revista d'idees, la revista científica que a tots els països mitjanament desenrotllats és instrument de treball de la major utilitat, tant si es

1. Alan YATES, *Una generació sense novel·la?*, Barcelona, Edicions 62, 1975, p. 171-172.

considera aquesta utilitat des del punt de vista de la nutrició intel·lectual dels nacionals com des del punt de vista de l'expansió universal, la revista que qualifica i honora un poble, una cultura.²

A partir d'aquest article se'n succeiran d'altres, escrits amb la mateixa idea de fons: Tomàs Garcés, Rovira i Virgili o alguns editorials signats per «Els fundadors de la *Revista de Catalunya*» exposen i defineixen el desplegament del projecte: direcció, característiques físiques dels quaderns, preu de subscripció, quotes per reunir el capital necessari, etc. L'editorial del dia 18 de maig de 1924 a *La Publicitat* duu ja per títol el nom definitiu de la publicació i assenyala que per assegurar-ne l'èxit s'han pres «les precaucions de caràcter econòmic» necessàries que tranquil·litzaran aquells que dubten de la seva viabilitat.³

Finalment, el primer número apareix el dijous 17 de juliol de 1924. Seguint el model d'altres revistes d'idees que es publicaven a Europa, Antoni Rovira i Virgili va encertar a oferir un producte prestigiós i de qualitat, que s'ocupés d'una gran varietat de disciplines.⁴ Un producte, a més, que s'adreçava al

2. Joan SACS [Feliu ELIAS], «Una revista», *La Publicitat*, 7 de desembre de 1923, p. 1.

3. La premeditació del projecte queda absolutament confirmada amb l'article «Com serà la *Revista de Catalunya*», publicat per Rovira i Virgili uns dies més tard que la crida fundacional, que serveix per ampliar algunes informacions tot just esbossades i per defensar-se de les acusacions d'haver «passat davant de cap iniciativa coneguda» o d'haver «destorbat els plans d'altri». Vegeu *La Publicitat* (14 de juny de 1924), p. 1. D'altra banda, en una entrevista a *La Nau* feta pocs anys després, el mateix director confirmava la previsió amb què el projecte havia estat gestat des de tots els punts de vista, i oferia altres dades d'interès: vegeu Ramon PEI, «La *Revista de Catalunya* ha arribat a l'any cinquè de la seva publicació», *La Nau* (13 d'abril de 1928), p. 1 (reproduït parcialment a *Revista de Catalunya*, IX, núm. 51 [setembre-octubre de 1928], p. 345-346). Per a una descripció més detallada del procés de creació de la revista, vegeu Antoni ISARCH BORJA, *Domènec Guansé, crític literari de narrativa a la «Revista de Catalunya» (1924-1931)*, treball de recerca dirigit pel professor Jordi Castellanos i llegit el setembre de 2008 a la Universitat Autònoma de Barcelona, especialment les p. 10-16.

4. Guansé, tot fent el retrat de Rovira, descriu així el naixement de la publicació: «Noves inquietuds l'agullonaven. Era cap a l'any 1924 i s'adonava que podia comptar amb un públic que responia cada dia més i millor als estímuls literaris, intel·lectuals i patriòtics. S'adonà que podia comptar amb un nucli creixent de crítics i d'assistes. Fundà la *Revista de Catalunya*, que, pel contingut, el gruix, la durada, és la primera revista ideològica i crítica que hem tingut. Ella sola basta per donar testimoni d'aquell temps». Domènec GUANSÉ, *Abans d'ara. 30 retrats literaris*, Barcelona, Proa, 1966, p. 65.

conjunt de la societat catalana tot assumint com a propi el projecte global de renovació cultural que la publicació s'havia fet seu com a revista «de Catalunya» que volia ser, i no pas d'un grup o sector, sense perdre la independència de criteri que la situava en un espai d'influència molt ampli.

No cal dir que, sense un mínim component de qualitat, aquest mitjà no hauria assolit la transcendència que va acabar tenint. L'èxit es trobava, sobretot, en l'oferta dels continguts i l'anomenada dels col·laboradors, i el primer lliurament de juliol de 1924 n'és una bona mostra, tal i com ho palesen alguns noms de primeríssima fila: Ferran Soldevila, Josep Pla, Ferran Valls i Taberner, Carles Rahola, Josep Farran i Mayoral... Al costat de textos assagístics de gran ambició, com «L'esperit bel·licós» de Ferran Soldevila o el cèlebre «Vers i prosa» del seu germà Carles Soldevila, un bloc de seccions fixes s'ocupaven essencialment d'art, història, teatre, literatura, en el cas de les «Cròniques Catalanes», i de política nacional i internacional, en el cas de «Periòdics i Revistes» i «Els Pobles i els Estats». La publicació, doncs, quedava perfectament definida a través de les seccions, els continguts i els col·laboradors.

LA LITERATURA A LA *REVISTA DE CATALUNYA*: LES «CRÒNIQUES CATALANES»

Quin paper té la literatura en una revista com la que acabem de descriure? No és tractada com una disciplina secundària o marginal, sinó tot al contrari: la *Revista de Catalunya* s'ocuparà molt sovint de lletres durant la seva primera etapa des d'una òptica força coincident amb les posicions estètiques del director,⁵ el qual exposarà les seves idees particulars a l'entorn del fenomen literari en diversos articles i assaigs, com el que duu per títol *Literats i literatura*,⁶ aparegut a principis de l'any 1929.

5. Per a aquesta qüestió, vegeu Josep MURGADES, «Rovira i Virgili, entre Modernisme i Noucentisme», *Revista de Catalunya* (nova etapa), núm. 144 (octubre de 1999), p. 106-114.

6. Antoni ROVIRA I VIRGILI, «Literats i literatura», *Revista de Catalunya*, x, núm. 53 (gener-febrer de 1929), p. 1-22. És interessant reportar, pel que té de posicionament ideològic en relació amb la literatura, la consideració sobre el tipus de llengua literària dels noucentistes: «La depuració del gust literari en les noves generacions féu odiós l'artificial idioma vuitcentista, compost a base d'arcaïsmes, vulgarismes i dialectalismes. Però aleshores el llenguatge fou destil·lat en les retortes i els alambins d'un pompós laboratori de moda. Es va fugir de l'encarcament vuitcentista, obtingut amb un petit nombre de fórmules verbals de cartó, i es caigué en un encarcament pedant, obtingut a base de neologismes, culteranismes i mots ultrapienencs. Literàriament, el

L'objectiu que es fomentarà passa per reactivar els eixos de la vida literària (autors, públic, editorials, crítica) en un moment en què es comencen a fer presents sensibilitats estètiques provinents d'espais ideològics molt variats. Per assolir una mínima normalitat en l'àmbit de les lletres cal apostar per la diversificació, i la *Revista de Catalunya* l'assumeix obertament com l'única via per fer que la literatura catalana s'acosti a un públic també divers. Un dels camins d'assoliment d'aquest objectiu consistirà a recuperar alguns autors i obres que durant els anys anteriors havien estat bandejats, o senzillament ignorats, del món literari. Es jugarà fort, en aquest sentit, la carta dels escriptors i intel·lectuals del segle XIX –una època constantment reivindicada pels homes de la *Revista de Catalunya* amb una certa continuïtat al llarg de la primera etapa–,⁷ o bé la dels autors provinents del Modernisme, opcions totes dues que, per raons diferents, representen formes literàries que potencialment podrien esdevenir fórmules de creació rendibles en el context de la nova situació cultural.

Si reprenem el fil, però, més enllà de l'interès que poden denotar alguns escrits de rellevància diversa, com el tot just citat de Rovira i Virgili o altres de Carles Soldevila, Agustí Esclasans o Armand Obiols, l'espai del mitjà en què es dedica plena atenció a la literatura és la secció «Cròniques Catalanes», aquella que Rafael Tasis definirà com «una secció particularment afortunada de la revista».⁸ Es tracta, certament, d'una de les seccions més reeixides, idea que avalen, per una banda, aspectes externs com la continuïtat pràcticament ininterrompuda fins al desembre de 1931, l'elevat nombre de pàgines dins de cada número (entre 14 i 30 pàgines, molt més extensa, en qualsevol cas, que cap altra) i el fet que, de manera excepcional, és l'únic espai on la *Revista de Catalunya* farà allò més semblant a una presentació;⁹ i aspectes interns, per l'altra, com el

llenguatge escrit hi guanyà, en si mateix. Però encara s'allunyà més de la parla popular. També resultava un llenguatge planxat, però planxat a màquina».

7. N'hi ha prou de recordar que en el primer número apareix, dedicat a Àngel Guimerà, el primer dels articles de la sèrie «Les Grans Figures del Renaixement de Catalunya», centrada en la recuperació d'alguns intel·lectuals i escriptors del vuit-cents català (el seguiran Josep Anselm Clavé, Víctor Balaguer i Marian Aguiló, entre d'altres). Per a aquesta recuperació dels valors culturals del segle XIX en el context de la *Revista de Catalunya*, vegeu Jordi CASTELLANOS, *Escriure amb el ritme de la sang. La represa de la novel·la catalana (1925-1929)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2005, p. 25-28.

8. Rafael Tasis, «Història de la *Revista de Catalunya*» (1924-1956), *Revista de Catalunya*, núm. 106 (1967), p. 11.

9. «La *Revista de Catalunya*, en presentar-se al públic, ha volgut prescindir de les rutinàries fórmules de salutació i de l'exposició d'un programa prolix. / El nostre programa està contingut

relleu intel·lectual del variat equip de responsables que signaven cada subsecció: Ferran Soldevila s'encarregava de «La Història i l'Erudició», Josep Farran i Mayoral ho feia de «L'Alta Cultura» i Joan Sacs, de «L'Art». Els apartats o subseccions presentaven un o més textos assagístics, especulatius o simplement informatius, que es proposaven seguir l'evolució de la vida cultural catalana tan de prop com la continuïtat mensual del mitjà ho permetia.

Aquestes cròniques definien amb força exactitud la voluntat no excoent de la *Revista de Catalunya*, i constituïen, en la pràctica, l'espai de trobada per a un equip de col·laboradors ampli i heterogeni i, com a tal, representatiu del nou estat de coses. Ara bé: essent cert que un dels trets comuns entre aquests col·laboradors és l'allunyament dels plantejaments noucentistes, cal matisar que la revista no renunciarà als avenços assolits pel que fa a la normalització socio-cultural de la Catalunya del primer quart de segle, i encara menys en un context dominat per la dictadura primoriverista. No bandejarà en les seves pàgines cap ideologia o corrent concret perquè està concebuda des de la premissa que l'oferta cultural del país ha d'enfortir-se a través del creixement i l'ampliació a tots els sectors socials, incloent-hi aquells segments de consum que fins ara no gaudien de tribunes específiques. Que un dels apartats de les «Cròniques Catalanes» es digui «L'Alta Cultura»¹⁰ il·lustra, ni que sigui de manera circumstancial, l'assumpció sense complexos de l'alta divulgació cultural com un element definitori i en cap cas associat exclusivament al Noucentisme.

L'esbós ràpid que hem traçat genèricament per al conjunt de les «Cròniques Catalanes» pot delimitar perfectament les coordenades en què es mouran els responsables directes dels apartats de literatura. Passant per alt les diferències, els matisos i les dèries particulars dels tres crítics (Prudenci Bertrana s'encarregava d'«El Teatre» i Tomàs Garcés i Domènec Guansé ho feien de «Les Lletres», és a dir, de la poesia i de la prosa, respectivament), hi ha uns trets compartits que permeten afirmar que la crítica literària de la secció es fa des d'una ideologia i unes concepcions culturals orientades a normalitzar el mercat literari, potenciar

en la realitat inicial d'aquest primer número. / La nostra salutació catalana és per a tots els homes i totes les fulles de premsa que lluiten noblement per un ideal.» Vegeu *Revista de Catalunya*, 1, núm. 1 (juliol de 1924), p. 79.

10. A partir d'agost de 1924, l'epígraf és escrit amb majúscules. En els números de juliol i novembre del mateix any Josep Farran i Mayoral, que és qui signa la subsecció, hi explica la raó del títol.

la literatura actual i superar els discursos estètics propis del Noucentisme. Encara més: aquests trets en comú revelen un grau força elevat de militància en favor d'unes determinades idees i, més en concret, en favor d'uns models de creació literària ajustats a aquestes mateixes coordenades.

El fet que no es menysingui cap dels tres grans gèneres literaris, tal i com mostren els noms dels epígrafs, no deixa de ser simptomàtic de la nova sensibilitat que estem provant de caracteritzar: ja hem insistit en la idea que la *Revista de Catalunya* és la plataforma d'incidència pública que millor representa, a partir de 1924, el tomb que fa el país en matèria cultural; la diversitat d'opinions en el camp de la crítica literària i un ventall ampli d'interessos diuen molt en aquest sentit. Prudenci Bertrana, per exemple, amb el seu particular estil incisiu, denunciarà sovint –val a dir que amb força contundència en les seves primeres cròniques de l'any 1924– la situació precària del teatre català en comparació amb el predomini de les companyies castellanques que triomfen als escenaris barcelonins; i al mateix temps provarà de potenciar aquells dramaturgs que, sota la consigna del «deure patriòtic», treballin en pro de la normalització del teatre autòcton.

I per altra banda, i en el benentès que la preferència estratègica de la revista es decanta per la prosa i més concretament per la novel·la, la poesia –estendard indiscutible de l'estètica noucentista– també està cridada a fer el seu paper en la contesa de guanyar lectors tot allunyant-se de l'«aristocràcia literària» que «trenca tota comunió del poeta amb el poble», ja que el poeta no pot renunciar «al seu més alt sacerdoti, que és el d'explicar al poble el misteri de les coses».¹¹ Així doncs, el gènere poètic gaudirà també d'una elevada consideració: Domènec Guansé, el crític literari especialitzat en narrativa, arribarà a fer cent disset recensions de poesia entre juliol de 1925 i desembre de 1931, amb lliuraments tan significatius com el del número de febrer de 1928, en què vuit dels tretze textos que signa el tarragoní són dedicats a aquest gènere (i trobaríem altres casos semblants com els números d'octubre de 1925 i desembre de 1926).

D'entre els tres crítics de les «Cròniques Catalanes» serà aquest darrer, Domènec Guansé, el que aprofitarà millor les possibilitats de projecció pública que se li obren, especialment a partir de 1925, en assumir la responsabilitat exclusiva de la crítica literària al mitjà. Serà també el que mostrarà d'una forma

11. Domènec GUANSÉ, *Revista de Catalunya*, VII, núm. 39 (setembre de 1927), p. 303-305. Es tracta de declaracions motivades per la publicació de *L'oci de la paraula*, de Josep M. López-Picó.

més evident la sintonia amb Rovira i Virgili pel que fa a la intencionalitat orientadora i la capacitat d'influència de la *Revista de Catalunya* en la tria de novetats literàries per part dels lectors.

DOMÈNEC GUANSÉ A LA *REVISTA DE CATALUNYA*

Format intel·lectualment en la transició entre el Modernisme i el Noucentisme, Domènec Guansé i Salesas (Tarragona, 1894 - Barcelona, 1978) es consolidarà durant la Dictadura i la República com a narrador, traductor i dramaturg, però sobretot com a crític especialitzat en novel·la. Al costat d'altres homes de lletres com Cèsar August Jordana o Rafael Tasis, el tarragoní representa una nova generació d'escriptors, periodistes i homes de lletres en general que es proposen incidir en l'evolució que segueix la literatura catalana al llarg dels anys vint. Per això és una peça destacada de l'engranatge cultural d'aquesta tercera dècada del segle: recull a través de la seva crítica una bona part dels elements definitoris de la nova etapa i es converteix en un dels agents responsables de la represa novel·lística orientada a retornar el prestigi al gènere.

La relació de Guansé amb la *Revista de Catalunya* comença el novembre de 1924, només cinc mesos més tard que la publicació hagi aparegut. El 1922 el tarragoní havia marxat de la seva ciutat natal per instal·lar-se a Barcelona. Antoni Rovira i Virgili va influir en la decisió del jove periodista local d'anar a viure a la capital catalana, ja que en coneixia els escrits a la premsa de Tarragona i hi devia percebre una certa afinitat estètica i ideològica, cosa que, òbviament, li facilità l'entrada a la *Revista de Catalunya*.

Guansé es dona a conèixer compartint «Les Lletres» amb el poeta Tomàs Garcés, si bé aquest darrer no havia col·laborat en la totalitat dels números anteriors: l'agost i l'octubre de 1924 no hi ha l'apartat «Les Lletres». Abans d'iniciar Guansé la seva participació a la revista, Garcés no havia escrit sinó dues ressenyes d'obres en prosa,¹² tot i que en el lliurament inicial havia inclòs una nota anunciant per al número següent comentaris «de les més importants novel·les catalanes aparegudes darrerament»; és per aquesta raó que entre gener i juny de 1925 les «Cròniques Catalanes» feren constar l'atenció als dos gèneres, poesia i

12. Concretament, *Els sots feréstecs* i *A l'ombra de Santa Maria del Mar*. Vegeu la crítica que Tomàs GARCÉS fa de totes dues obres a *Revista de Catalunya*, 1, núm. 3 (setembre de 1924), p. 309-310 i p. 311-312, respectivament.

prosa, de manera diferenciada («Els poetes» i «Els prosistes») i amb responsables diferents, ja que –tal i com hem comentat anteriorment– Rovira i Virgili no volia renunciar a les possibilitats que li oferia l'emergent panorama de la narrativa catalana com a reclam d'un nou públic, i en aquest sentit Guansé li assegurava una continuïtat¹³ que Garcés no havia pogut consolidar; al capdavant, l'autor de *Vint cançons* acabarà abandonant la *Revista de Catalunya*.¹⁴ Aquest canvi provocarà una variació en l'epígraf, que passarà a anomenar-se «Les Lletres».

En qualsevol cas, sigui quin sigui el títol de l'apartat on col·labori Guansé, la varietat en serà un dels elements definitoris: dins «Els prosistes» la diversificació bibliogràfica és ben destacable: hi apareixeran novel·les, impressions de viatge, obres clàssiques grecolatines, etc. El mes que Garcés abandona el projecte s'adopta el segon títol, «Les Lletres», menys específic i que, per tant, permet englobar-hi també els comentaris de poesia. A més, s'hi inclouran altres llibres com assaigs de tema no literari, biografies, guies turístiques i fins i tot manuals lingüístics. Finalment, el títol «Els Llibres» s'explica perquè en la represa de la *Revista de Catalunya* l'any 1930 Ferran Soldevila en fa una reestructuració i agrupa tots els comentaris llibrescos com a secció independent al marge de les «Cròniques», que ara han deixat d'ésser «Catalanes». Aquests canvis dilueixen el protagonisme de què havia gaudit Guansé, perquè ara hi són comentades més obres per altres responsables, com Eduard Nicol.

La varietat de temes i de gèneres en els llibres recensionats respon a un altre factor que, si més no en els textos de finals de 1924 i principis de 1925, serà una de les apostes fortes de Guansé a l'hora de dotar la secció de personalitat pròpia: la catalanitat com a valor afegit de les novetats editorials. Un aspecte, per altra banda, que la *Revista de Catalunya* assumirà com a propi en una altra mostra de

13. Entre novembre de 1924 i desembre de 1931 escriurà ressenyes de forma gairebé ininterrompuda, amb les úniques excepcions del juliol de 1929 (en què apareixen únicament les «Cròniques Catalanes» de «L'Art») i el maig de 1931, ateses les circumstàncies polítiques especials i la condició extraordinària del número (dedicat íntegrament a la proclamació de la República).

14. Algunes missives de Rovira i Virgili adreçades a Guansé que es conserven al Fons Domènec Guansé de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) permeten resseguir amb força fidelitat aquests canvis. Garcés, que recensionava llibres també per al «Carnet de les lletres» a *La Publicitat*, va optar, després dels mesos d'autoria compartida amb Guansé, per cedir-li completament la responsabilitat de la secció el juny de 1925 per tal de concentrar la seva tasca crítica al diari òrgan d'Acció Catalana.

la identificació profunda de les posicions de Guansé i Rovira.¹⁵ En un context de limitació de llibertats, comprar, i llegir, llibres en la llengua del país és un acte de fidelitat patriòtica que ha d'actuar com a revulsiu del mercat editorial autòcton i que, a més, ha de blindar la fidelitat lectora prou sòlidament per resistir els embats de la presència massiva del mercat en castellà. No cal dir que el punt d'arribada d'aquests plantejaments se situa en l'extensió de la llengua catalana a tots els nivells editorials, perquè, que la competència de la producció feta en castellà és ben present, ho demostren afirmacions com la següent, apareguda en la recensió que dedica Guansé a les *Visions d'Orient* (1924) de Francesc Cambó:

Llibres com aquest, on la vida actual batega fortament, fan de la nostra literatura una cosa que va a l'hora al costat de les altres literatures europees. Ens sembla, a més a més, que comencem a tenir un públic prou preparat i prou comprensiu i prou àvid per rebre com es mereix un llibre així. Llàstima que no tinguem Editorials ben obertes, ben esbatanades a totes les tendències, a tots els vents de l'esperit, majorment quan en obres d'aquesta mena no és de témer gaire la competència castellana.¹⁶

15. A l'inici de la dictadura, Rovira i Virgili ja feia notar que la vitalitat editorial podia esdevenir un element de resistència simbòlica; de l'anàlisi de la situació passa a una crida indirecta per al conreu, la difusió i la lectura: «Un llibre a la mà és un emblema. Un llibre en català llegit avui és una insuperable lliçó d'idealisme. La virtut de la limitació és que es multiplica la vàlua de les coses, fins d'aquelles que podrien semblar-nos insignificants. [...] Totes les coses són susceptibles del poder poètic de la simbolització. Però n'hi ha algunes que en són particularment dignes. Cap com el llibre per simbolitzar avui la catalanitat. L'estretor en què han de moure's les diverses manifestacions de caràcter ideològic ens serà compensada, si volem, per la vastitud que ens és possible de donar a la difusió dels llibres en la nostra llengua. / Qui gosarà a dir que l'ideal català és d'odi o de mesquinesa, si el veu representat ara per un eixamplament del mercat de llibres catalans, per una creixença del nombre de lectors i per una intensificació de la fervor de la lectura?». Vegeu [Antoni ROVIRA I VIRGILI], «El llibre català», *La Publicitat*, 12 d'octubre de 1923, p. 1.

16. Domènec GUANSÉ, «*Visions d'Orient*, de Francesc Cambó», *Revista de Catalunya*, I, núm. 6 (desembre de 1924), p. 616-617. El temor de la competència espanyola apareixerà en els textos de Guansé de manera explícita al llarg d'altres comentaris, cosa que és prou indicativa dels temes que el preocupaven: «[...] és ben simptomàtic que llibres que per a ésser un negoci editorial, tres quarts de segle enrere tenien de publicar-se en castellà, comencin de publicar-se ara en la llengua vernàcula. Naturalment que són els llibres de literatura exquisida els que han d'immortalitzar el nostre esperit. Però hem de convenir també que, *per assegurar un públic possiblement vast per a les nostres lletres, no ens resta altre remei sinó tapar totes les esclotxes*». Vegeu D. GUANSÉ, «*Presons d'Europa*, de F. Girbal Jaume», *Revista de Catalunya*, v, núm. 26 (agost de 1926), p. 209. La cursiva és nostra.

El gènere narratiu és el més comentat pel tarragoní, amb prop de dos-cents textos, cent quaranta-quatre recensions de novel·la i cinquanta de narrativa breu. Per sota d'aquest primer grup, hi ha cent noranta-un textos centrats en prosa no ficcional, designació que inclou de manera àmplia qualsevol llibre, fins i tot els que són considerats habitualment no literaris però que justifiquen epígrafs tan genèrics com «Les Lletres» o «Els Llibres»: estudis, assaigs, conferències, manuals d'història, etc. En conjunt, aquests dos grups deixen molt clar que l'objecte d'atenció preferent és la prosa en qualsevol de les seves manifestacions.

Però, al marge del factor quantitatiu, cal considerar altres condicionants que ajuden a entendre millor l'interès del crític per la narrativa i, en certa manera, expliquen que puguem detectar en les seves recensions una intencionalitat ideològica. Guansé pràcticament s'inicia com a ressenyador en els mateixos anys en què el debat novel·lístic s'ha reprès amb força, i hi participa activament i s'encomana de la febre d'aquest debat. Convençut que la crítica ha d'orientar el lector, i alhora instruir-lo; i convençut també que aquesta té una funció dins el sistema literari perquè manté uns mínims de qualitat de lectura,¹⁷ Guansé apostarà, en aquests moments de desclosa del gènere, per la novel·la, cridada a esdevenir un element cultural de primer ordre gràcies al seu caràcter socialitzador.

Tenint en compte aquest context, no és estrany que el discurs estètic d'un home de lletres tan proper a l'evolució del panorama novel·lístic com Guansé pugui ésser qualificat de militant, en el sentit que fa una aposta programàtica per certes obres, les quals són valorades per contrast o encaix amb uns determinats plantejaments sobre l'art narratiu. D'aquí que, a l'hora de ressenyar determinades obres, calgui fixar-se en la gradació implícita que estableix entre unes i altres i, en definitiva, en la selecció que fa. Aquesta selecció serà el reflex d'una claríssima intencionalitat per part d'un crític que serà sempre ben conscient del tipus de textos teòrics que divulga: vol oferir un ventall de propostes narratives noves, a base de cercar-ne els elements comuns i potenciar-ne aquells que s'ajustin a la seva concepció literària per tal d'articular un discurs en relació amb una idea determinada de la novel·la moderna en català. I amb aquest propòsit provarà de posar en circulació alguns noms propis: Joan Puig i Ferrer, molt

17. La reflexió sobre la funció de la crítica serà objecte d'anàlisi, entre d'altres, per una veu autoritzada com és la de Carles Soldevila, i en un moment estratègic com és 1925. Vegeu Carles SOLDEVILA, «A l'entorn de la crítica», *Revista de Catalunya*, II, núm. 8 (febrer de 1925), p. 117-121.

especialment, però també Joan Santamaria, Josep Pla, Miquel Llor, Josep Roig i Raventós, Carles Soldevila i fins i tot Maria Teresa Vernet.

Els primers literats recensionats de manera prioritària per Guansé seran els antics modernistes. Així, durant el període 1924-1927, Prudenci Bertrana, Pere Coromines i Joan Puig i Ferrer seran motiu d'atenció per part del crític perquè, a banda del fet que són els primers a respondre a la crida per al conreu novel·lístic, obres com *Jo! o Servitud* exalcen valors estètics oposats al Noucentisme i poden constituir un revulsiu per al consum cultural en català:

En una de les nostres primeres cròniques de la *Revista de Catalunya* esmentàvem, exemplarment, la personalitat de Puig i Ferrer com la d'un dels escriptors més forts, més virils i més humans de Catalunya, com un dels escriptors més capaços de conquerir un gran públic –un gran públic no sempre és tot el contrari d'un públic selecte– per ell i per les lletres catalanes. La seva darrera producció –*L'home que tenia més d'una vida*–, publicada a La Novel·la d'Ara, no ens fa tornar enrere del que vam dir, ans ens hi referma.¹⁸

Tanmateix, només Puig i Ferrer mantindrà intacta la valoració favorable, ja que la resta d'escriptors d'aquest conjunt no acabaran de consolidar l'empenya mostrada el 1925: es desencisarà ben aviat de Víctor Català i anirà fent-ho de manera més gradual de Joan Santamaria, per citar dos exemples molt clars. En el rerefons d'aquesta fallida hi ha la idea de modernitat amb què Guansé jutja els autors i les obres que van publicant-se: a mesura que aquest concepte de modernitat va prenent forma –si bé convindria recordar que no tindrà un significat inequívoc durant aquests anys–, s'accentua el desencantament amb la idea particular que en té el tarragoní; i així arribem a l'any 1927, en què els seus variats interessos es jerarquitzen: les ressenyes mostren com comença a constatar el fracàs de l'aposta pels vells autors modernistes, al mateix temps que descarta la línia de prosistes que abans li havien interessat, com Eusebi Isern i Dalmau, i selecciona entre els joves autors aquells que entren dins els paràmetres del seu discurs teòric. Josep Pla, d'entre aquests, acabarà essent objecte de crítiques negatives tot i el valor literari que li és reconegut d'entrada, i l'entusiasme del

18. Domènec GUANSÉ, «L'home que tenia més d'una vida, de Puig i Ferrer», *Revista de Catalunya*, II, núm. 10 (abril de 1925), p. 389.

crític tarragoní per Miquel Llor o Maria Teresa Vernet només serà moderadament positiu.

Sembla, doncs, que la voluntat de Guansé de relligar els interessos dels autors veterans i dels més joves en objectius comuns es revelarà molt més difícil del que pugui semblar perquè, en la pràctica, les vies de la modernitat van per altres camins que els que ell proposa: el reflex de la vida interior dels personatges, la tendència a la concentració temporal o la presència de nous temes, induïts per la influència de Freud, són només alguns d'aquests camins que fan palesa la recepció del psicologisme, el corrent predominant en la narrativa catalana a partir de la segona meitat dels anys vint.

Domènec Guansé, que considera que cal abans de res guanyar un públic per a la literatura catalana, es mostrarà distanciat d'aquest corrent que obre la porta a «tot el que sigui la nua exposició del subconscient o a la minuciosa descomposició de la psiquis per l'anàlisi». ¹⁹ Tot i això, malgrat les seves fortes reticències, no deixarà de veure-hi un component de modernitat que li permetrà enfrontar-se a les reserves de caire moral que hi posa la crítica catòlica, amb Manuel de Montoliu al capdavant. En darrer terme, aquesta tímida acceptació del psicologisme farà evolucionar el seu discurs crític o, si més no, suavitzarà certes posicions: la valoració entusiasta de la novel·la *Fanny*, de Carles Soldevila, el 1929, en contraposició a *El cercle màgic*, de Puig i Ferrer, certifica aquest avenç pel que fa a la idea de modernitat. Es tracta, però, d'una modernitat molt relativa i sempre condicionada a aspectes que pel tarragoní mai no deixaran de ser centrals, com l'acostament al públic, la intel·ligibilitat del text literari o el tractament de temes que puguin interessar el lector. ²⁰

Per tal de completar aquesta mirada panoràmica sobre la crítica literària a la *Revista de Catalunya* entre 1924 i 1931, cal parar atenció a altres tipus d'obres que, per la freqüència amb què seran analitzades dins les «Cròniques Catalanes», mereixen algun comentari. Així, la prosa no ficcional constitueix un conjunt força rellevant per l'elevat grau de complementarietat que

19. Domènec GUANSÉ, «*Llenguatge i poesia*, de Manuel de Montoliu», *Revista de Catalunya*, xi, núm. 60 (novembre-desembre de 1929), p. 469.

20. Per a una anàlisi més aprofundida dels aspectes estètics en la crítica literària guanseniana, vegeu Antoni ISARCH, «Domènec Guansé i la novel·la. Crítica literària a la *Revista de Catalunya* (1924-1931)», *Els Marges*, núm. 91 (primavera de 2010), p. 16-35.

mostra en relació amb els gèneres narratius. No s'ha d'oblidar que un dels objectius estratègics assumits per bona part dels agents culturals a Catalunya a partir del setembre de 1923 –i la *Revista de Catalunya* n'és un dels principals– és eixamplar la base de mercat llibresc com a mesura encaminada a l'estratificació, ja sigui de lectors, ja sigui dels productes editorials que aquests consumeixen. El mercat en català, certament, ha de girar al voltant de la novel·la, però ha de tenir en compte qualsevol producte, també el que no és específicament literari. I d'aquesta manera, si l'oferta s'estén a tota mena d'obres, augmentarà la producció i, consegüentment, augmentarà el públic lector. En darrer terme, per completar el sistema de relacions culturals desitjable, la professionalització literària hauria de veure's potenciada gràcies a aquesta diversificació.

Així doncs, cap a 1927, en el mateix moment que Guansé ha començat a obrir el seu camp d'interessos més enllà de la narrativa de filiació modernista, reclama el conreu d'altres formes prosístiques que satisfacin una massa lectora naturalment heterogènia; en aquest sentit, la biografia i la literatura de viatges se situaran en una posició privilegiada per contribuir a aquest eixamplament. I, al costat d'aquestes, les traduccions ajudaran a completar el panorama per la seva dinamització del mercat editorial. Totes aquestes variants tindran acollida en la secció que Guansé condueix, i les millors publicacions dels respectius gèneres seran ressenyades de forma amatent pel tarragoní, en un intent de configurar nous espais literaris que donin cobertura professional als escriptors en correspondència amb el creixement del públic lector. Valgui, com a exemple de tot un conjunt, aquest extracte: si el juny de 1927 ja havia constatat que «la nostra literatura comença a produir llibres de viatges»,²¹ el gener de l'any següent tornarà sobre la mateixa idea:

Fa temps que hem pogut remarcar com la literatura de viatges torna a ésser cultivada entre nosaltres. La majoria de llurs autors no són, però, professionals. Això, tanmateix, des de certs punts de vista, fa encara més goig: el goig de veure com aquests escriptors cosmopolites, posats en contacte amb les gents i les cultures més diverses, no senten cap mena de desarrelament i segueixen emprant, sense cap mena de vacil·lació, ans amb naturalitat i gràcia, l'idioma pairal. Això parla

21. Domènec GUANSÉ, «Per les terres de Crist, de J. M. de Nadal», *Revista de Catalunya*, VI, núm. 36 (juny de 1927), p. 639.

molt a favor de la nostra normalitat literària i fins de l'existència d'un públic per acollir aquesta mena de treballs.²²

LA *REVISTA DE CATALUNYA* A PARTIR DE 1929

Després de l'any 1929, amb la dictadura a punt d'arribar a la seva fi, prendrà forma una incipient necessitat de tornar a replantejar la dinàmica cultural a Catalunya. La crisi del llibre dels anys immediatament anteriors ha posat sobre la taula qüestions que, en la mesura que mostren les mancances en matèria de normalitat literària, també obliguen a redefinir l'abast de la cultura catalana des de la reflexió sobre les limitacions pròpies del mercat, el nombre excessiu d'editorials o la modificació de l'hàbit lector relacionada amb la incorporació d'altres sectors de consum, com per exemple el públic femení.²³ A més a més, han sorgit nous debats específicament literaris, com el de la novel·la ciutadana i el districte cinquè, a conseqüència, entre altres raons, de l'Exposició Internacional i el corrent de barcelonisme generat; i s'han consolidat alguns noms propis en detriment d'altres que han desaparegut de l'escena pública.

El canvi de dècada, doncs, sembla que és la fi d'una fase del procés de normalització que ara entra en un altre estadi. La *Revista de Catalunya*, fidel al seu compromís amb qualsevol debat intel·lectual, acollirà en les seves pàgines les aportacions més rellevants en matèria de reflexió literària, com ha anat fent fins ara. Així, per exemple, el reclam per la professionalització, constant al llarg dels anys vint, prendrà nova empenta de la mà de dos col·laboradors habituals. Si Agustí Esclasans definia el 1930 com «l'any de les grans liquidacions i dels bells projectes»²⁴ i advocava per encarar el professionalisme literari des del que

22. Domènec GUANSÉ, «Més llibres de viatges», *Revista de Catalunya*, VIII, núm. 43 (gener de 1928), p. 86.

23. Per a la qüestió del mercat editorial en l'etapa dictatorial, es poden consultar, entre d'altres, Francesc VALLVERDÚ, «L'edició catalana de 1923 a 1930», *Els Marges*, núm. 9 (gener de 1977), p. 25-29; i Jordi CASTELLANOS, «Mercat del llibre i cultura nacional (1882-1925)», *Els Marges*, núm. 56 (octubre 1996), p. 34-38.

24. Agustí ESCLASANS, «La tragèdia intel·lectual de Catalunya», *Revista de Catalunya*, XII, núm. 61 (setembre de 1930), p. 25-33. La citació pertany a la p. 25. Aquest text provocarà una resposta d'Elvira Augusta LEWÍ («La solució del problema intel·lectual de Catalunya», *Revista de Catalunya*, XII, núm. 63 [novembre de 1930], p. 233-235), la qual acceptarà en general les idees d'Esclasans tot posant l'èmfasi de la seva reflexió en el públic. I, encara, l'escriptor barceloní hi tornarà amb «El camí que cal seguir», *Revista de Catalunya*, XIII, núm. 65 (gener de 1931), p.

ell qualifica com a intel·ligència pura, altres literats, com Carles Soldevila en l'assaig «La nova era literària», s'hi afegiran per demostrar que aquesta demanda és generalitzada, i que la migradesa del públic continua essent una qüestió que cal encarar.²⁵ A banda de compartir amb el text d'Esclasans la sensació que la fi de la dictadura ha de portar nous aires al panorama literari, l'autor de *Fanny* reclamarà un veritable públic que vagi més enllà dels esnobs i dels especialistes, tot assenyalant que «la tasca urgent durant la nova era que sembla que comença és l'engrossiment del públic».

Un altre fet que es produirà l'any 1929 relacionat amb la *Revista de Catalunya* afectarà la projecció pública de Domènec Guansé, fins aquest moment actiu participant de la vida literària del país. El mitjà –que, val a dir, ja no és l'única tribuna d'una certa importància que es publica– pateix una crisi econòmica que n'interromp la regularitat. Des de finals de 1928 els números han anat apareixent bimensualment, però la situació no millorarà i caldrà acabar aturant-ne la publicació. Antoni Rovira i Virgili, director fins al número 60, deixa de ser-ne el responsable i és substituït per un vell col·laborador, Ferran Soldevila, a partir del número 61 (que ja pertany al setembre de 1930). Les característiques de la revista no han variat sensiblement, i per això Soldevila considera que s'ha produït una «represa» i no pas una refundació. Tanmateix, sí que s'han donat alguns canvis en l'àmbit de la literatura: en primer lloc, es dona espai a la creació, inexistent sota la direcció de Rovira i Virgili; i, en segon lloc, la crítica literària es presentarà en un espai diferenciat al marge de les «Cròniques Catalanes», les quals, lògicament, deixaran de ser la secció de referència en matèria de lletres i llibres. El paper de Guansé comença a decreïxer: la seva ja no és l'única signatura de les ressenyes, i aquestes perden, en general, profunditat i gruix conceptual en dedicar-se a diversos llibres alhora, entre els quals es compten moltes traduccions. Els interessos de Guansé, ja per si mateixos prou diversificats, es desplaçaran cap a altres mitjans (*La Nau*, sobretot, al costat del seu insubstituïble Rovira, però també *La Publicitat*, amb la qual ja col·laborava) o cap a altres àmbits com les traduccions o la creació novel·lística.

41-43. Convé anotar, finalment, que Carles SOLDEVILA ja s'havia ocupat del professionalisme el 1927 en l'assaig «La remuneració de l'esperit», *Revista de Catalunya*, vi, núm. 32 (febrer de 1927), p. 113-121.

25. Vegeu Carles SOLDEVILA, «La nova era literària», *Revista de Catalunya*, xii, núm. 64 (desembre de 1930), p. 308-322.

Ara bé: al llarg d'aquests més de set anys de col·laboració a la *Revista de Catalunya*, l'activitat de Domènec Guansé des de les «Cròniques Catalanes» ha contribuït decisivament a fixar uns nous paràmetres de consum cultural i literari des de l'adhesió explícita a uns valors concrets; ha provat de potenciar un estil de crítica molt lligat a l'actualitat i, doncs, centrat a ressenyar escriptors catalans contemporanis implicats en la represa novel·lística; s'ha consolidat com un agent cultural destacat en l'exercici de la crítica novel·lística; i, tot plegat, ho ha fet des de les pàgines d'un mitjà abocat, des de la seva fundació, a la tan necessària tasca col·lectiva de redreçament cultural, tasca que començarà a donar fruits amb l'adveniment de la República.